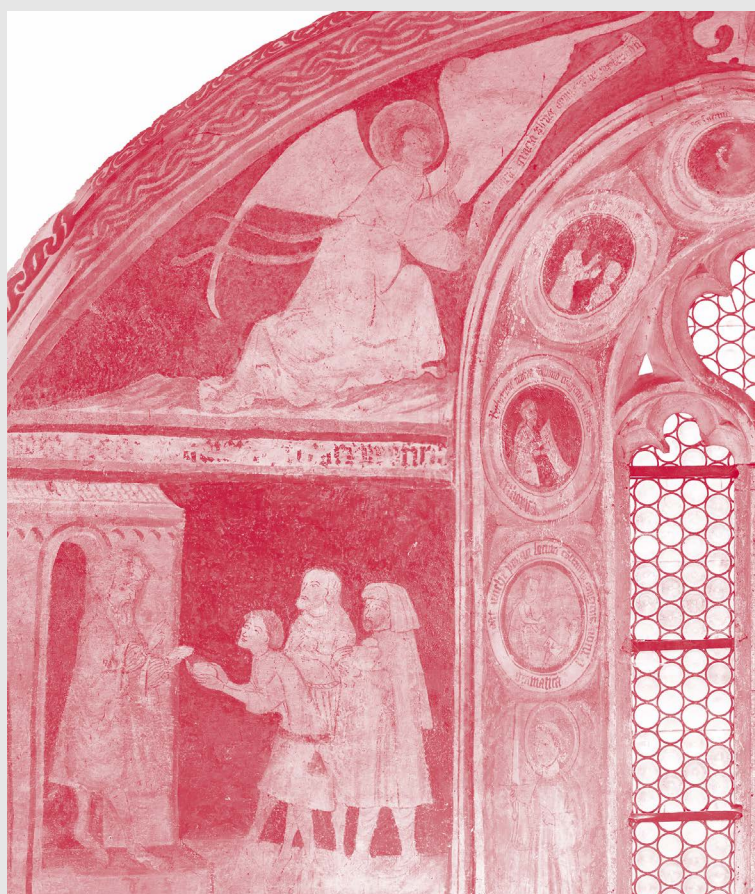

B. Metodika princípov rozhodovania Pamiatkového úradu SR vo veciach stavebnotechnického /alebo reštaurátorského/ zásahu

časť 6.
Reštaurovanie výtvarných súčastí architektúry

Vypracovali:
Patrik Farkaš
Ingrid Gajdošová

Reštaurovanie výtvarných súčastí architektúry

OBSAH

1.	ÚVOD.....	3
2.	SÚČASNÁ SITUÁCIA	4
3.	REŠTAUROVANIE, KONZERVOVANIE A PAMIATKOVÁ OBNOVA.....	5
4.	DIAGNOSTIKA A KOMBINOVANÝ VÝSKUM NEHNUTEĽNÝCH PAMIATOK S VÝTVARNÝMI HODNOTAMI.....	6
5.	ODBORNO-ETICKÉ ZÁSADY REŠTAUROVANIA NÁRODNÝCH KULTÚRNYCH PAMIATOK	7
6.	POSTUPNOSŤ REŠTAUROVANIA NÁRODNÝCH KULTÚRNYCH PAMIATOK A SPRIEVODNÉ DOKUMENTÁCIE	12
7.	NEGATÍVNE PRÍPADY	14
8.	PREHĽAD LEGISLATÍVNEHO RÁMCA BLIŽŠIE UPRAVUJÚCEHO ČINNOSŤ REŠTAUROVANIA NA SLOVENSKU	15
9.	ODPORÚČANÁ ODBORNÁ LITERATÚRA.....	18
10.	ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	19
11.	ZOZNAM OBRAZOVEJ A FOTOGRAFICKEJ PRÍLOHY	20

1. ÚVOD

Reštaurovanie národných kultúrnych pamiatok predstavuje samostatnú odbornú disciplínu s vlastnou legislatívou, odborným školstvom a profesionálnou základňou, ktorej cieľom je zachovanie kultúrneho dedičstva a jeho autentická prezentácia.¹ Obraznú úvahu nad tým, čo je predmetom reštaurovania, nájdeme u Salvadora Muñoza Viñasa, ktorý sa odvoláva na tzv. Brustolonov paradox, pôvodne prednesený Giorgiom Bosantom s cieľom podotknúť, že reštaurovanie je od bežnej opravy vymedzené druhom predmetu, na ktorom sa tieto práce vykonávajú: „Ak sa zlomí stolička, nechá sa opraviť. Ak sa zlomí stolička od Brustolona (pozn. talianskeho sochára), nechá sa zreštaurovať.“² Okrem predmetu reštaurovania, ktorými sú na Slovensku najmä diela výtvarného a úžitkového umenia, je však podstatný aj charakter samotných zásahov a celkový prístup konzervátora – reštaurátora.³ Reštaurovanie totiž predstavuje metodologický moment, keď je pamiatka, resp. výtvarné dielo pri svojej obnove chápané po stránke hmotnej, historickej a estetickej s cieľom jeho autentického prezentovania budúcim generáciám – ako tvrdí Cesare Brandi, spoluvytvorca Benátskej charty, v jeho *Teórii reštaurovania*.⁴ Práve Medzinárodná charta o ochrane a obnove pamiatok a pamiatkových sídiel (ďalej len „Benátska charta“) zakotvila svetovo platné princípy pamiatkovej ochrany a konzervovania – reštaurovania, z ktorých vychádza aj táto metodika.⁵

Ako bude neskôr podrobnejšie vysvetlené, na Slovensku existuje v oblasti pamiatkovej ochrany osobitná terminológia podmienená platnou legislatívou a spoločenským konsenzom, ktorá môže byť mylne zamieňaná s cudzojazyčnými, totožne znejúcimi termínmi. U nás, rovnako ako v Českej republike, akceptujeme rozdiel medzi pamiatkovou obnovou – teda všeobecným strešným pojmom pre stavebné, umelecko-remeselné, konzervátorské a reštaurátorské zásahy do objektov kultúrneho dedičstva – a samotným reštaurovaním – teda osobitným druhom obnovy

týkajúcej sa predmetov výtvarného a úžitkového umenia.

Cieľom tejto metodiky je predstavenie legislatívneho, praktického a etického rámca výkonu reštaurovania národných kultúrnych pamiatok, a to so zameraním na výtvarné súčasti architektúry.⁶ Táto skupina objektov si totiž oproti iným súčasťam architektúry vyžaduje v rámci snáh o ich zachovanie osobitný odborný prístup – konzervovanie alebo reštaurovanie, a to vzhľadom na prítomné výtvarné, resp. umelecké kvality.⁷ Výtvarné súčasti architektúry sú od architektonického objektu neoddeliteľnými dielami, ktorými v tejto metodike chápeme tie výtvarne hodnotné predmety, ktoré patria k nehnuteľným národným kultúrnym pamiatkam (ďalej len "NNKP") a sú pamiatkovo chránené ako ich integrálna súčasť. Medzi tieto súčasti architektúry patria vitráže, maliarske a štukové výzdoby interiéru a exteriéru, mozaiky, sgrafitové výzdoby, ozdobné architektonické prvky (napr. výtvarné prvky portálov, okenné šambrány, hlavice, konzoly, svorníky, sedílie a chrliče), ozdobné sochárske a reliéfné prvky, drevené prvky (trámové stropy so zachovanou maľbou alebo vyrezávaným detailom, kazetované stropy alebo stropy s iným umelecko-remeselným či výtvarným zdobením, napr. s vyrezávaným alebo maľovaným ornamentálnym zdobením), kovové, remeselné spracované prvky (schodiskové a balkónové zábradlia, okenné mreže, predeľovacie mreže, vstupné mreže), kachle, tapety, dvere, keramické obklady a odnímateľné funkčne-remeselné prvky (poklapy, súčasti svorníkov). Iba v odôvodnených prípadoch, napríklad ak týmto súčasťami architektúry hrozí poškodenie či deštrukcia, môžu byť na základe prítomných pamiatkových hodnôt vyhlásené za hnutelne národné kultúrne pamiatky, prípadne môžu nadobudnúť štatút zbierkového predmetu.

1 Základy pre vznik novodobej kvalifikovanej pamiatkovej ochrany a v rámci nej reštaurovania boli položené v povojnovom období, kedy bolo založené odborné školstvo (v roku 1949 oddelenie reštaurovania na VŠVU, tzv. reštaurátorská „špeciálka“ prof. Karla Veselého, čím sa reštaurovanie začalo formovať ako akademická disciplína), bola inštitucionalizovaná ochrana pamiatok (v roku 1951 vznikol Pamiatkový ústav, v ktorého štruktúre bola vytvorená aj reštaurátorská a technologická zložka) a bol vytvorený aj legislatívny rámec (v roku 1958 bol prijatý zákon o kultúrnych pamiatkach, ktorý už zahŕňal samostatné ustanovenia vzťahujúce sa ku konzervovaniu a reštaurovaniu pamiatok – tým, že zákon vymedzil okruh oprávnených subjektov, ktoré mohli konzervovanie a reštaurovanie vykonávať, vytvoril podmienky na profesionálny výkon reštaurovania). ŠEVČÍKOVÁ, E. *Reštaurovanie na Slovensku v minulosti a v súčasnosti* [online]. Bratislava: Profil slovenskej kultúry, n. d. [cit. 8. decembra 2022]. Dostupné na: <https://profil.kultury.sk/sk/restaurovanie-na-slovensku-v-minulosti-a-v-sucasnosti/>

2 MUÑOZ VIÑAS, S. *Současná teorie konzervování*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2015, s. 33. ISBN 978-80-7395-931-9.

3 Uvedené Muñoza Viñasa demonštruje na tzv. paradoxe Mustangov. MUÑOZ VIÑAS, ref. 2.

4 BRANDI, C. *Teorie restaurování*. Kutná Hora: Tichá Byzanc, 2000, s. 24. ISBN 80-86359-03-4.

5 *Benátska charta o ochrane a obnove pamiatok a pamiatkových sídiel, Benátky 1964* [online]. Bratislava: ICOMOS, 2002. Dostupné na: https://www.pamiatky.sk/content/data/File/ICOMOS/3_BENATKY_charta_1964.pdf
DVOŘÁKOVÁ, V., HUSOVSKÁ, L. (ed.). *Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch ICOMOS. 1. diel – charty a odporúčania*. Bratislava: Kontakt plus, 2002. ISBN 80-88855-45-4.

6 Vzhľadom na rámcové zadanie metodík vznikajúcich v rámci projektu Plánu obnovy a odolnosti (obmedzených na nehnuteľné národné kultúrne pamiatky – prevažne architektúru) nereflektuje táto metodika hnutelne pamiatky a nehnuteľné solitérne pamiatky s výtvarnými hodnotami.

7 Pamiatkový úrad Slovenskej republiky (ďalej len „Pamiatkový úrad SR“) systematicky eviduje vymenované výtvarné súčasti architektúry v samostatnej, postupne rozširovanej pomocnej databáze.

2. SÚČASNÁ SITUÁCIA

Reštaurovanie národných kultúrnych pamiatok a zbierkových predmetov je u nás v porovnaní s inými európskymi krajinami prísne regulovanou disciplínou, ktorej výkon je podmienený splnením vzdelanostných predpokladov a odbornej praxe podľa zákona č. 200/1994 Z. z. o Komore reštaurátorov a o výkone reštaurátorskej činnosti jej členov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o Komore reštaurátorov“). Ak krajský pamiatkový úrad (ďalej len „KPÚ“) rozhodol, že pamiatková obnova bude vykonaná formou reštaurovania (vrátane sprievodného reštaurátorského výskumu), jej vykonávateľom môže byť buď Vysoká škola výtvarných umení, alebo člen Komory reštaurátorov, ktorý reštaurovanie vykonáva vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť, prípadne spoločne s inými reštaurátormi formou združenia alebo obchodnej spoločnosti.

Služby v oblasti reštaurovania národných kultúrnych pamiatok, ale aj zbierkových predmetov sú na Slovensku, vzhľadom na malú početnosť ich možných vykonávateľov (podmienenú prísnu legislatívou) charakteristické vysokou exkluzivitou. Neveľký počet oprávnených osôb na reštaurovanie kultúrnych pamiatok je však kompenzovaný možnosťou rozdelenia čiastkových úkonov iným odborne spôsobilým osobám, no s bremenom zodpovednosti za všetky škodové udalosti, pričom toto bremeno zostáva na zodpovednom reštaurátorovi.

Konzervátori a reštaurátori bez členstva v Komore reštaurátorov sa na pamiatkovej obnove môžu podieľať aj v rámci umelecko-remeselnej obnovy, ak o nej rozhodne KPÚ. Tento druh obnovy sa týka objektov, kde absentujú výtvarné prvky požadujúce špeciálny prístup a odbornosť pri vizuálnej kompenzácii zložitých výtvarných motívov.

3. REŠTAUROVANIE, KONZERVOVANIE A PAMIATKOVÁ OBNOVA

Reštaurovanie a konzervovanie sú termíny, ktorých používanie sa ustálilo na Slovensku a v Česku nezávisle od cudzojazyčných, podobne znejúcich výrazov (napr. v angličtine *restoration*; *conservation*).⁸ Kým pod pojmom *conservation* chápeme v danom kontexte systematickú snahu o zachovanie kultúrneho dedičstva – teda pamiatkovú ochranu (pre porovnanie *nature conservation* = ochrana prírody) a zároveň špecifický prístup ochrany pamiatok s minimálnou intervenciou, pojem *restoration* označuje priame zásahy do akýchkoľvek pamiatkových objektov – ich obnovu bez bližšej diferenciácie. Obnova pamiatok je na Slovensku legislatívne vymedzeným súborom špecializovaných umelecko-remeselných činností a iných odborných činností, ktorými sa vykonáva údržba, konzervovanie, oprava, adaptácia alebo rekonštrukcia kultúrnej pamiatky alebo jej časti s cieľom zachovať jej pamiatkové hodnoty. Spomenutý pojem konzervovanie označuje na rozdiel od svojho anglického homonyma len jeho druhý uvádzaný význam, a to skupinu minimálne intervenujúcich zásahov, ktorých cieľom je stabilizácia, respektíve udržanie fyzickej integrity tej-ktorej pamiatky s cieľom zamedzenia jej degradácie. Môže ísť napríklad o odstránenie nežiaducich povrchových depozitov, odsolovanie, hydrofobizáciu alebo elimináciu biologických činiteľov na dielach (plesní, húb či baktérií). Metodologický moment, ktorý oddeľuje konzervovanie od reštaurovania, je zásah do interpretácie pamiatky v zmysle výtvarného zákroku, akým môžu byť maliarske doplnky zaniknutých partií malieb či prídavky chýbajúcich častí sôch, kameňosochárskych článkov a podobne. Okrem toho existuje aj označenie preventívne konzervovanie (tiež preventívne reštaurovanie), ktoré je totožné s preventívnou údržbou pamiatok a ovplyvnením ich bezprostredného okolia s cieľom zachovania chráneného objektu. Príkladom daného prístupu je zabezpečenie vyhovujúcich okolitých podmienok (napr. vlhkosti, teploty, zamedzenia UV žiarenia, úpravy zelene, odvápnenie vody privádzanej do fontán, regulácia počtu návštevníkov a pravidiel kontaktu s pamiatkou vrátane dostatočného odstupu návštevníkov).

Reštaurovanie kultúrnych pamiatok je podľa aktuálne platných právnych predpisov chápané ako osobitný druh obnovy, bližšie definovaný v § 33 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“) a v § 4 ods. 1 zákona o Komore reštaurátorov, ktorý tieto činnosti vymedzuje na tie, ktoré sú vykonávané na maliarskom, sochárskom a úžitkovom umení. Výkon reštaurovania národných kultúrnych pamiatok a zbierkových predmetov je bližšie definovaný špecializáciami vymedzenými Komerou reštaurátorov.⁹ Medzi nimi však nájde aj zamerania na technické objekty, ktoré nemusia mať kvality úžitkového umenia.

9 Maľba: M1 – Reštaurovanie nástennej maľby, historickej omietky a muriva v interiéroch a exteriéroch historickej architektúry; M2 – Reštaurovanie tabulovej maľby; M3 – Reštaurovanie závesného obrazu na plátne alebo inom nosiči; M4 – Reštaurovanie diel na papieri; M5 – Reštaurovanie sklomalieb; M6 – Reštaurovanie vitráží; M7 – Reštaurovanie mozaiky.

Sochárstvo: S1 – Reštaurovanie drevených polychrómovaných sôch, drevených oltárnych architektur a drevených architektonických článkov v nadväznosti na historickú architektúru; S2 – Reštaurovanie drevených polychrómovaných sôch; S3 – Reštaurovanie drevených oltárnych architektur a drevených architektonických článkov; S4 – Reštaurovanie drevených architektonických článkov; S5 – Reštaurovanie drevených oltárnych architektur; S6 – Reštaurovanie kamenných polychrómovaných sôch, kamenných architektonických článkov, muriva a nadväzujúcich omietok v interiéroch a exteriéroch objektov historickej architektúry; S7 – Reštaurovanie kamenných polychrómovaných sôch; S8 – Reštaurovanie kamenných architektonických článkov; S9 – Reštaurovanie štukových plastík, štukových architektonických článkov a súvisiacich omietok v interiéroch a exteriéroch objektov historickej architektúry; S10 – Reštaurovanie štukových plastík; S11 – Reštaurovanie štukových architektonických článkov a súvisiacich omietok; S12 – Reštaurovanie kovových plastík a kovových prvkov v interiéroch a exteriéroch objektov historickej architektúry; S13 – Reštaurovanie kovových plastík.

Úžitkové umenie: U1 – Reštaurovanie kníh; U2 – Reštaurovanie diel na pergamene; U3 – Reštaurovanie fotografií; U4 – Reštaurovanie zlatníckych diel; U5 – Reštaurovanie keramických diel; U6 – Reštaurovanie historických textilii; U7 – Reštaurovanie historických zbraní; U8 – Reštaurovanie historického nábytku; U9 – Reštaurovanie historických klavesových hudobných nástrojov; U9 – Reštaurovanie historických hudobných nástrojov – organov; U10 – Reštaurovanie historických hodín; U11 – Reštaurovanie skla; U12 – Reštaurovanie kože; U13 – Reštaurovanie diel filmového umenia; U14 – Reštaurovanie historických dopravných prostriedkov a technických pamiatok – a) Reštaurovanie koľajových vozidiel a zariadení železničnej dopravy; b) Reštaurovanie cestných vozidiel a zariadení cestnej dopravy a mestskej hromadnej dopravy; c) Reštaurovanie prostriedkov a zariadení leteckej dopravy; d) Reštaurovanie prostriedkov a zariadení vodnej dopravy; U15 – Reštaurovanie kovových prvkov diel úžitkového umenia.

8 Pozri nedávno vydanú normu STN EN 15898: 2023, *Ochrana kultúrneho dedičstva. Základné pojmy a definície*.

4. DIAGNOSTIKA A KOMBINOVANÝ VÝSKUM NEHNUTEĽNÝCH PAMIAŤOK S VÝTVARNÝMI HODNOTAMI

Proces reštaurovania pamiatok tvorí súbor činností, ktoré zvyčajne zahŕňajú tri strany: reštaurátora, historika umenia a technológa. Kým na stanovenie niektorých triviálnych záverov v súvislosti s technickým stavom, ako je sumárny stav ich zachovania alebo stanovenie okolitej teploty a vlhkosti si vystačí aj sám reštaurátor či odborný pracovník KPÚ, na bližšie určenie technologických špecifik toho-ktorého objektu je nevyhnutá spolupráca s analytickým chemikom či inými odborníkmi na použitie analytických a zobrazovacích výskumných metód. Už od 19. storočia sa postupne rozširovalo spektrum technologických postupov ponúkajúcich nový pohľad na výskum výtvarného umenia – na problematiku jeho reštaurovania, datovania a určovania originality. V Československu sa počiatky technologického smerovania vo výskume a reštaurovaní umeleckých diel spájajú s iniciatívou Bohuslava Slánskeho (zomrel v roku 1980) pôsobiaceho na Akadémii výtvarných umení v Prahe.¹⁰ Napomáhanie reštaurátorom zo strany metodikov, predovšetkým historikov umenia, je v našom prostredí nielen tradičným, ale dokonca často obligátnym modelom spolupráce (umelecko-historické vyhodnotenie je povinnou súčasťou reštaurátorských protokolov). Na druhej strane nie je obrátená poloha, kde by historik umenia čerpal z analytickej fázy výskumov spätých s reštaurovaním, v našom prostredí dostatočne zžitá.¹¹

Chemicko-technologické výskumy a výstupy zobrazovacích metód sú štandardnou súčasťou reštaurátorských protokolov, ktoré sa dokladajú k reštaurátorskej dokumentácii. Ich rozsah môže stanoviť príslušný KPÚ v kooperácii s reštaurátorom. Tieto výskumy môžu poskytnúť bližší pohľad na materiálovú stránku reštaurovaných objektov. Vďaka nim možno bližšie poznať ich výtvarnú techniku a prostredníctvom materiálových analýz a poznatkov o dejinách vedy a techniky je tak možné stanoviť ich

časové zaradenie vrátane datácie ich zmien. Vďaka znalostiam o používaní historických a recentných materiálov je možné spomedzi skúmaných vrstiev stanoviť originalitu polychromie. Predmetom chemicko-technologických a fyzikálnych výskumov sú však aj samotné konzervátorské a reštaurátorské materiály a vhodnosť ich aplikácie v konkrétnych prípadoch. Pre interdisciplinárne vedné odvetvie kombinujúce záujem o materiálovo-technologickú stránku pamiatok ako takých vrátane historických a recentných stavebných, výtvarných a reštaurátorských materiálov a postupov sa ustálil názov konzervačná veda.¹² Na účely poradenstva a špecializovaných výskumov v tejto oblasti môžu vlastníci pamiatok, konzervátori, reštaurátori, stavebné firmy a iní záujemcovia využiť služby špecializovaných laboratórií.¹³

Každé reštaurovanie je výnimočnou príležitosťou, kedy môžeme dotknúť pamiatku (resp. jej výtvarnú súčasť) skúmať na oveľa hlbšej úrovni než zvyčajne a získať nové informácie potrebné na pochopenie časových, autorských, dielenských a iných historických súvislostí významne obohacujúcich jej kontextualizáciu (obr. 1).

►► Obr. 1. Infračervená reflektografia (900 – 1 700 nm) nástennej maľby z Evanjelického kostola v Štítniku umožňuje pozorovať podkresbu, ktorú možno porovnávať s analogickými prácami a využiť ju ako argument na stanovenie dielenských súvislostí.

10 Od autora pozri: SLÁNSKÝ, B. *Technika maľby I. Malífský a konšervačný materiál*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1953. SLÁNSKÝ, B. *Technika maľby II. Průzkum a restaurování obrazů*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956. SLÁNSKÝ, B. *Technika v malířské tvorbě*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1976. ISBN 04-316-76.

11 Počas posledných desaťročí značne pribudol počet výskumníkov venujúcich sa materiálovej stránke umeleckých diel a autorskému kreatívnemu procesu od nápadu cez výtvarnú prípravu až po výsledné dielo. Pre tento odbor, resp. výskumnú polohu, sa ustálilo anglické označenie *technical art history* – teda technické dejiny umenia. V istom chápaní ide o obohatenie znaleckej vetvy dejín umenia o aktuálne prírodovedné metódy a štúdium archívnych prameňov sprostredkujúcich poznanie o technickej stránke výtvarnej tvorby. Podľa zamerania už existujúcich publikácií možno diferencovať dve vetvy tohto odboru – jednak prácu s prameňmi o výtvarno-technických postupoch a dejinách vedy a naproti tomu experimentálny, analytický prístup. K problematike pozri (tam najmä časť I.: *Technical art history, examination, documentation, and scientific analysis*): HILL STONER, J., RUSHFIELD, R. *The Conservation of Easel Paintings*. London: Routledge, 2012. ISBN 978-0-7506-8199-5.

12 Oblasť výskumu zahŕňa aj autentifikáciu diel hmotného kultúrneho dedičstva, predovšetkým výtvarného umenia.

13 Tieto služby ponúkajú viaceré súkromné laboratóriá ako aj Odbor konzervačnej vedy Pamiatkového úradu SR.

5. ODBORNO-ETICKÉ ZÁSADY REŠTAUROVANIA NÁRODNÝCH KULTÚRNYCH PAMIATOK

- Odborný pracovník KPÚ dozerá na uplatnenie kľúčových odborných-etických zásad reštaurovania. To nesmie byť voči pamiatke a jej pamiatkovo chráneným hodnotám deštruktívne v zmysle nenávratného poškodenia autentických, pamiatkovo významných vrstiev. Výnimkou je sondážny výskum v nevyhnutnej miere. V ideálnom prípade by malo byť reštaurovanie minimálne možné (obmedzené na nevyhnutné zásahy), ale na druhej strane maximálne efektívne.
- Je potrebné diferencovať originalitu a autenticnosť ako vlastnosti historického objektu, resp. jeho súčastí. Kým za originálne vrstvy (v rámci uchopenia pamiatky ako celku) označujeme vrstvy najstaršie, súčasťou autentického, pamiatkovo chráneného vyzretia objektu môžu byť aj sekundárne adície. Pri posudzovaní autenticity pamiatky je potrebné zohľadňovať hneď viaceré faktory – autorské intencie, resp. koncepciu pamiatky, aplikované materiály a hmoty, funkciu, tradície a techniky, vzťah k okolitému prostrediu a nakoniec aj dojmy a atmosféru, ktoré je daný objekt schopný vďaka svojim danostiam vyvolať.¹⁴ Vo výsledku platí (najmä v prípade architektúry a jej výtvarných súčastí) zásada zachovania a prezentácie poslednej štýlovo hodnotnej vrstvy. Finálna interpretácia týchto hodnotiacich parametrov by mala byť výsledkom medziodborového konsenzu medzi odbornými pracovníkmi Pamiatkového úradu SR a reštaurátormi s podporou technologických výskumov.¹⁵
- Pri výtvarných súčastiach architektúry platí zásada, že sú integrálnou súčasťou prostredia, resp. architektúry, ku ktorej sa viažu. Oddeliť pamiatku od miesta jej určenia je možné v prípade jej trvalého premiestnenia len v nevyhnutných situáciách, kedy hrozí jej poškodenie či deštrukcia a jej ochranu nie je možné docieľiť inými postupmi. Dočasné premiestnenie je okrem snahy o zachovanie pamiatky (ako je jej konzervovanie a reštaurovanie) možné tiež pri výnimočnom národnom či medzinárodnom záujme.¹⁶ V neposlednom rade, reštaurátor je povinný s dotknutým objektom zaobchádzať

tak, aby nedošlo k jeho strate.¹⁷ V prípade dočasného aj trvalého premiestnenia výtvarnej súčasti architektúry je možné jej neprítomnosť kompenzovať replikou, teda kópiou s proporciami zhodnými s originálnym objektom.

- Reštaurátorský výskum a realizácia reštaurátorských zásahov si vyžaduje individuálny prístup stanovený podľa materiálových, technických a technologických daností na mieru konkrétnej pamiatke. Reštaurátor volí najskôr neinvazívne metódy a až následne uplatňuje metódy mikroinvazívne, invazívne a deštruktívne – sondážny výskum, odber vzoriek, plošný odkryv a iné. Odber vzoriek by mal byť minimálny možný na zodpovedanie nastolených otázok. Pre väčšinu bežných analýz maliarskych výtvarných diel postačuje aj vzorka s veľkosťou špendlíkovej hlavičky, pričom jej rozmer by mal byť vopred konzultovaný s technologom v závislosti od požadovaných analytických chemických metód. Eventuálne je možné okrem vzoriek na účely vyhotovenia stratigrafických nábrusov (obr. 2) odobrať aj menej invazívne povrchové práškové vzorky, ideálne na vodivú (napr. uhlíkovú alebo striebornú) lepidlovú pásku (obr. 3).¹⁸ Sondážny výskum môže byť realizovaný len v nevyhnutnom rozsahu potrebnom na stanovenie stratigrafie súvrstvia (obr. 4). Jednotlivé identifikované vrstvy musia byť očíslované – buď fyzicky (napr. štítkami), alebo digitálne (v príslušnej dokumentácii). Nositeľom

►► Obr. 2. Priečne rezy záliatých vzoriek polychrómie pripravené na elektrónovú mikroskopiu.

17 Reštaurátor je ako člen Komory reštaurátorov podľa bodu 8 *Etického kódexu reštaurátora v znení zmien a doplnkov schválených valným zhromaždením dňa 29. 11. 2010 a 14. 5. 2012* (ďalej len „Etický kódex“) „povinný chrániť a uchovávať jemu zverený predmet reštaurovania po celý čas dozoru a usmerňovania práce pomocného personálu, ktorý je pod jeho profesionálnym vedením“.

Etický kódex reštaurátora v znení zmien a doplnkov schválených valným zhromaždením dňa 29. 11. 2010 a 14. 5. 2012 [online]. Bratislava: Komora reštaurátorov, 1994 [cit. 8. decembra 2022]. Dostupné na: <https://www.restauro.sk/wp-content/uploads/2015/04/eticky-kodex-restauratora.pdf>

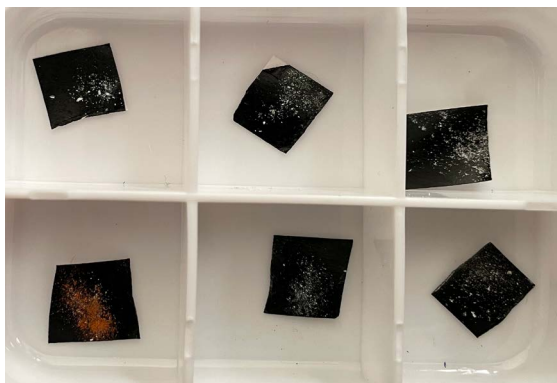
14 Uvedené polohy autenticity boli definované tu: *Dokument o autenticite, Nara 1994* [online]. Bratislava: ICOMOS, 2002. Dostupné na: <https://www.pamiatkysk/Content/Data/File/ICOMOS/Nara.pdf>

15 Čl. 11 Benátskej charty.

16 Čl. 7, 8 Benátskej charty.

18 Pozri tiež normu STN EN 16085: 2012, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Metodika odoberania vzoriek z materiálov tvoriacich kultúrne dedičstvo. Všeobecné pravidlá*.

► Obr. 3. Práškové vzorky na uhlíkovej páske.

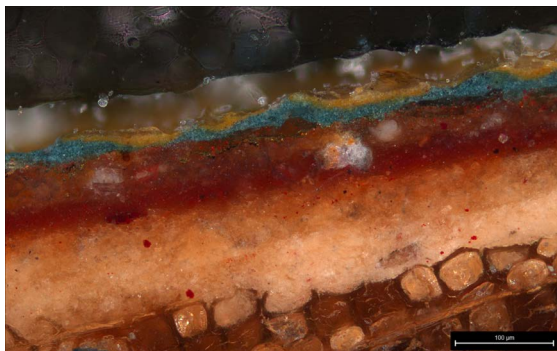

► Obr. 4. Ukážka sondážneho výskumu.

pamiatkových hodnôt môžu byť aj sekundárne vrstvy v rámci maliarskych úprav. Sondážny výskum je potrebné konfrontovať so stratografiou pričných rezov vzoriek – mikronábrusov (obr. 5) a ich materiálovými analýzami. Vďaka tejto podpornej metóde je možné identifikovať napr. vrstvy depozitov (môžu svedčiť o tom, že konkrétna vrstva bola dlhodobo exponovaná ako najvrchnejšia, izolácií či iných, inak ťažko rozpoznateľných úrovní súvrstvia.

► Obr. 5. Optická mikroskopia mikronábrusu polychrómie na drevenej podložke.

- Reštaurátor je povinný podujímať sa iba na takých výskumoch a realizáciách, ktoré korešpondujú s jeho profesionálnou oprávnenosťou, skúsenosťami, schopnosťami a možnosťami. Ak je súčasťou reštaurátorskej akcie predmet, ktorý sa z týchto kritérií vymyká, mal by byť reštaurovaný inou spôsobilou osobou, a to buď pod záštitou vykonávateľa akcie (ak to jej druh s ohľadom na rámcovú špecializáciu dovoľuje), alebo separátne, na vlastnú zodpovednosť.¹⁹
- Celý proces reštaurovania diela (od výskumu až po finálny výsledok) musí byť starostlivo

dokumentovaný jednak fotograficky, prípadne s využitím reštaurátorských denníkov, o ktorých nutnosti môže rozhodnúť KPÚ. Reštaurátorský denník funguje po ukončení reštaurovania ako príloha dokumentácie vykonaných prác, ktorá obsahuje denné záznamy o čase, rozsahu, postupoch, materiáloch a o vykonávateľoch jednotlivých úkonov na číslovaných stranách.²⁰ V reštaurátorských dokumentáciách musí byť zaznamenaný stav pred reštaurovaním a každý krok reštaurátora, špeciálne každý nový objav. Zo všetkých vykonaných štátnych dohľadov – kontrolných dní – musí byť vyhotovený overený záznam. Pravdivý textový a fotografický záznam z reštaurovania a reštaurátorského výskumu musí byť súčasťou reštaurátorských dokumentácií – návrhov na reštaurovanie a dokumentácií vykonaných reštaurátorských prác.²¹

- Aj samotné reštaurovanie pamiatok musí byť vykonané v postupnosti, ktorá odráža aktuálny stav zachovania objektu a znalosti o jeho materiálovo-technických danostiach. V prípade narušeného technického stavu objektu, ktorý obsahuje výtvarné súčasti architektúry, je potrebné najskôr riešiť statiku a odvlhčenie a až následne samotné reštaurovanie. Reštaurátor postupuje od vstupného výskumu a návrhu na reštaurovanie k upevňovaniu, čisteniu, tmeleniu a následným vizuálnym kompenzáciám vo forme retuší, plomb a rekonštrukcií. Postupnosť čiastkových úkonov musí byť pred ich realizáciou vopred navrhnutá v návrhu na reštaurovanie a následne schválená KPÚ. Akékoľvek metodické zmeny oproti schváleným reštaurátorským postupom musia byť dodatočne schválené počas kontrolných dní a zaznamenané v písomnej správe priloženej k dokumentácii vykonaných reštaurátorských prác.
- Úlohou reštaurátora a dozerajúceho metodika je zvolenie takého rozsahu a metód reštaurátorských prác, ktoré zabezpečia autentickú prezentáciu diela. Z toho vyplýva požiadavka na minimálny výtvarný vstup reštaurátora, limitovaný na nevyhnutné zásahy smerujúce k vizuálnej a štrukturálnej integrite pamiatky. V tomto ohľade nemožno stanoviť predpísaný rámec toho, aká miera intervencie je prípustná. Mala by však zohľadňovať stav zachovania, umeleckohistorický význam pamiatky a dostupné pramene – dôkazy pôvodného stavu.
- Analytická metóda obnovy a reštaurovania by mala byť limitovaná na prezentáciu objavov s vysokými výtvarnými a historickými hodnotami, ktorá nenaruší autenticitu pamiatky a nebude deštruktívna voči iným štýlovo a historicky hodnotným vrstvám. Sondážne odkryvy architektonických článkov a maliarskych vrstiev sú vždy realizované na úkor sekundárnych vrstiev, ktoré môžu byť nositeľmi pamiatkových hodnôt. Obnova a reštaurovanie novoobjavených nálezov – napríklad vo forme okien, fragmentov malieb alebo iných objektov – je možná len po vykonaní štátneho dohľadu zo strany KPÚ, ktorý zhodnotí význam a možnosti ich prezentácie.

20 Na tieto účely sa dajú na zápis reštaurátorských prác využiť aj komerčne dostupné denné záznamy stavby.

21 Čl. 16 Benátskej charty.

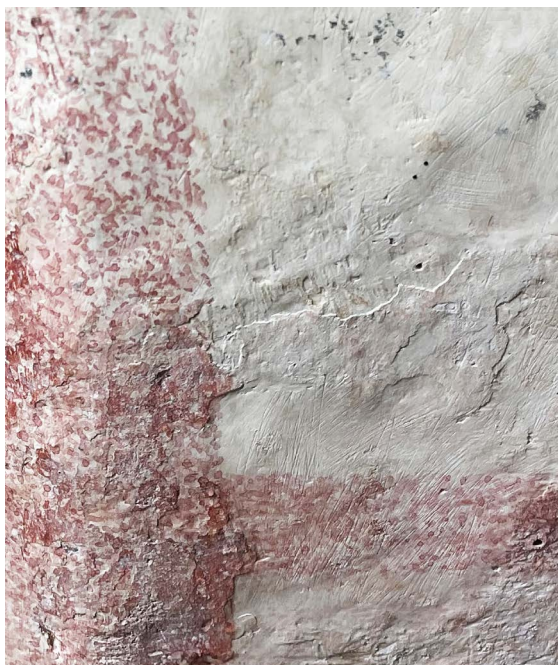
19 Ref. 18, bod 2.

►► Obr. 7. Čiarkovaná retuš *tratteggio*.

Nesystematické čiastkové odkryvy a obnovy fragmentov tohto druhu môžu v konečnej podobe negatívne poznačiť vnímanie architektúry po estetickej a pamiatkovej stránke. Tento problém vzniká ignorovaním autenticity pamiatky (v zmysle už vymenovaných parametrov) a snahou prezentovať akékoľvek historické vrstvy. Tieto síce môžu byť originálmi vo vlastnom ponímaní, ale ich koncepčne necitlivá obnova môže znamenať deštrukciu iného originálu a negatívny zásah do celkového vnímania pamiatky a jej *genia loci*.

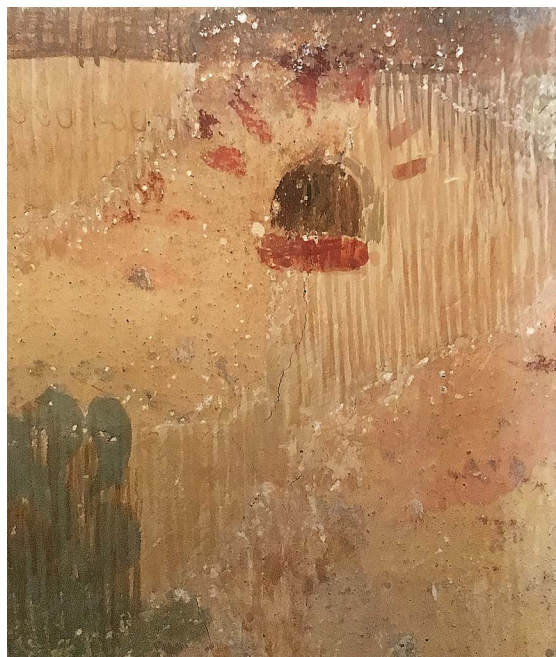
- Reštaurátorské zásahy by mali byť dostatočne odlišiteľné od originálnych partií, ale zároveň nesmú narušovať vizualitu diela. V prípade výtvarných súčastí architektúry sú na kvalitu zásahu tohto druhu mimoriadne citlivé predovšetkým diela maliarskeho umenia. Na tento účel možno v prípade maľby a polychrómie využiť namiesto nápodobivej retuše hneď niekoľko alternatív – napr. retuš punktovanú, resp. bodkovanú, ktorá je v nástennom maliarstve často uplatňovaná (obr. 6). Jej alternatívou sú

► Obr. 6. Punktovaná retuš.

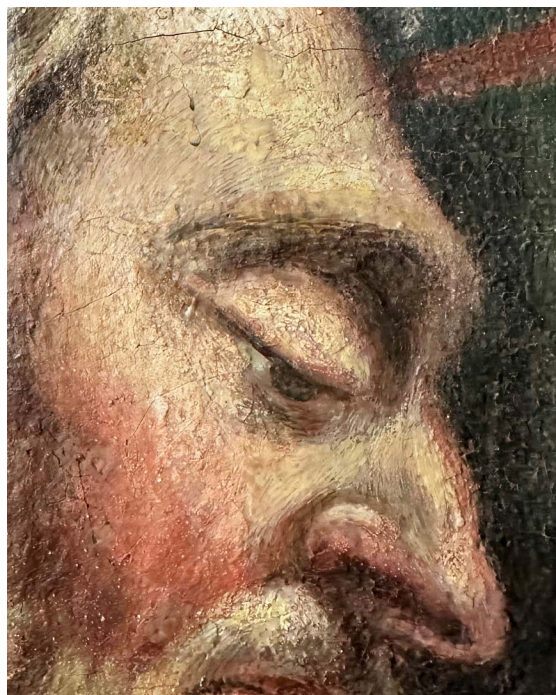
►► Obr. 8. Čiarkovaná retuš, chromatická selekcia.

čiarkované retuše derivované z techniky *tratteggio* (*rigatino*), ktorá označuje zvislo ťahané šrafy (obr. 7). Derivácie *tratteggia* sa líšia smerovaním šrafúry, ktorá pri chromatickej selekcii môže kopírovať tvarovú modeláciu (obr. 8), a pri zlatej selekcii sa môže tonálne prispôbovať zláteným partiám (obr. 9). Základnou charakteristikou kvalitne realizovanej retuše je jej rozoznateľnosť z blízkej vzdialenosti a dojem vizuálnej integrity diela z väčšej diaľky. Dodržanie zásady odlišiteľnosti novotvarov je nutné predovšetkým pri rozsiahlejších rekonštrukciách. Ďalšou alternatívou je prezentácia stavu zachovania pamiatky bez rekonštrukcie – a to buď neutrálnou farbou, prípadne priznaním podložky, alebo v prípade nástennej maľby ponechaním farby okolitej omietky. Kompromisom medzi nápodobivou retušou a plným priznaním úbytkov je tzv. lokálna retuš, ktorou sa môžu doplniť chýbajúce úseky maľby, no len v tvarových

náznakoch bez tonálnej a svetelnej modelácie (obr. 10). Využívanie techniky dopĺňania deštruovaných partií maľby na vymlenené miesta, ktoré sú oproti originálu zámerne vystúpené, považujeme za neprípustné.

- Reštaurátor je povinný zvoliť také technológie a materiály, aby jeho zásahy boli čo najviac reverzibilné, a to aj s ohľadom na udržateľnosť reštaurovania ako odbornej disciplíny s ohľadom na budúce rereštaurovanie (opätovné reštaurovanie).²² V tomto zmysle sú v prípade chemického čistenia a akýchkoľvek maliarskych zásahov či iných náterov preferované neutralizovateľné, ľahko rozpustné odstrániteľné materiály. Absolútna reverzibilita však ani

22 V zmysle akceptovania predpokladu, že vykonávané úkony obnovy či reštaurovania nebudú finálnymi zásahmi do pamiatky, ale s odstupom času budú konfrontované možným názorovým či technologickým posunom v oblasti konzervačnej vedy a pamiatkovej ochrany.

► Obr. 9. Čiarkovaná retuš, zlatá selekcia.

► Obr. 10. Ukážka lokálnej retuše.

►► Obr. 11. Demonstrácia použitia transferovej techniky *strappo*.

podľa súčasnej reštaurátorskej teórie nie je v praxi možná (napr. z dôvodu adsorpčných materiálových vlastností).²³ V prípadoch, keď tradičné techniky a materiály nie sú pri reštaurovaní vyhovujúce, je možné využiť aj recentné, výskumom a praxou overené materiály a postupy.²⁴ Na účely maliarskych vizuálnych kompenzácií (retuší a rekonštrukcií) je potrebné využívať vodou riediteľné farby – akvarel alebo temperu, ktoré by mali byť nanášané na izolačné vrstvy (v prípade nástenných malieb napr. na vrstvu paraloïdu). V prípade obnovy historických vápenných omietok je potrebné zachovať analogickú technológiu s vápenným spojivom. Pri kameňosochárskych dielach a architektonických článkoch je neprípustné prudké pieskovanie a agresívne čistenie kovovými kefami, ktoré by úplne odstránilo ušľachtilú

patinu, historické značenia či stopy po pôvodných kamenárskych nástrojoch. Priebežne kontrolovaná musí byť aj akákoľvek iná forma mechanického čistenia.²⁵

- Len v nevyhnutných prípadoch je možné aplikovať aj ireverzibilné metódy, ako je petrifikácia drevných hmôt, a to zmesou prchavej látky (napr. toluénu alebo xylénu) a živice, čím drevo síce stratí svoje pôvodné vzhľadové vlastnosti, ale na druhej strane sa posilní jeho štruktúrna integrita.²⁶ Ide o prípady, kedy nepostačuje len dezinfekcia fumigovaním alebo ožarovaním a štruktúra reštaurovanej dreveniny bola značne narušená. Pri vákuovej a ponorovej petrifikácii sa zmení vzhľad dreveniny, ktorá môže nadobudnúť lesklé vyzretie a zároveň hrozí aj riziko jej rozpínania. Pri tejto technike je nutné dbať aj na konštrukčné, resp. statické okolnosti, keďže spetrifikované drevné hmoty majú po vyplnení deštruovaného vnútra vyššiu hmotnosť. Menej invazívna je aplikácia petrifikačného roztoku injekciou, čo však môže byť pri väčších objektoch mimoriadne prácne.²⁷
- Ďalšou radikálnou, len krajne prípustnou metódou ochrany výtvarných súčastí architektúry sú transfery nástenných malieb, ktoré sú akceptovateľné len vo výnimočných situáciách, keď pamiatkam hrozí rozsiahle poškodenie alebo deštrukcia. Zároveň je pri transferoch nutné zohľadniť nevyhnutné vytratenie kontextu snímaného diela, teda oddelenie od architektúry, ku ktorej sa toto dielo primárne viaže. Transfer sa vykonáva tromi základnými metódami, ktorých voľbu ovplyvňuje charakter danej pamiatky. V prípade nástenných malieb sa môže realizovať lepením a strhnutím, čo sa označuje termínom *strappo* (obr. 11). V tomto prípade je obzvlášť potrebné poznanie techniky a materiálov prenášaného diela, pretože použitý adhézný materiál dokáže narušiť spojivo pôvodnej maľby. Pri metóde *stacco* sa objekt od stien oddeľuje postupným odpílením štvoruholníkových segmentov v hlbšej úrovni omietky. Postup *stacco a masello* oddeľuje zachraňovaný objekt spoločne

23 MUÑOZ VIÑAS, ref. 2, s. 137-140.

ODDY, W. A., CARROLL, S. *Reversibility – Does it Exist?* London: British Museum Press, 1999. ISBN 0-86159-135-6.

24 Čl. 10 Benátskej charty.

25 ĐOUBAL, J. *Úvod do reštaurování kamenných památek*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2023. ISBN 978-80-7560-475-0.

26 Cesare Brandi bol jedným z odporcov tejto metódy. BRANDI, ref. 4, s. 138.

27 NICOLAUS, K., WESTPHAL, C. *The Restoration of Paintings*. Köln: Könemann, 1999, s. 40-45. ISBN 3-89508-922-2.

s murívom.²⁸ Okrem dodržania technologických daností transferových metód je dôležitý výber miesta, kde bude pamiatka následne deponovaná, resp. vystavená.

- Ireverzibilnou reštaurátorskou technikou je aj rentoaláž, resp. dublovanie plátna. Skôr než v prípade výtvarných súčastí architektúry sa s ňou stretávame pri závesných obrazoch. Malby na plátne však môžu byť aj súčasťami architektúry, a to v prípade marufláže (historickej techniky, pri ktorej sú plátna priamo lepené na steny a stropy interiérov). Rentoaláž pláten je ireverzibilnou metódou z dôvodu preskupenia maliarskeho súvrstvia lepivým roztokom a splošteniu pást polychrómie pre tlak a teplo. Vďaka rentoaláži sa síce minimalizuje potenciálny budúci úbytok polychrómie a výrazne sa posilní štruktúrna integrita plátna, no technika nažehľovania pod tlakom a teplom a tiež samotný adhézný materiál môžu mať výrazný vplyv na autentický vzhľad reštaurovaného diela. Z tohto dôvodu je potrebné upustiť (až na krajne nevyhnutné prípady) od historickej techniky nažehľovania na voskovoživičné zmesi, ktorých aplikácia so sebou môže priniesť spriehľadnenie lazúrnych úprav a postupné tmavnutie malby z dôvodu degradácie živice.²⁹ Alternatívou voči tejto metóde je nažehľovanie na škrobové lepidlo „kleister“ alebo na prípravky využívajúce kopolymér etylénu a vinylacetátu, ktoré sú komerčne dostupné v tekutej alebo tuhej forme (BEVA).³⁰ Mimoriadne dôležité je zachovanie postupnosti, v rámci ktorej je nažehlenie vykonané až po dôkladnom očistení povrchu malby a jej fixácii (napr. japonským papierom prilepeným želatínovou vodou). Výnimkou sú prípady, kedy dielo nemožno dostatočne dočistiť pre uvoľňujúcu sa polychrómiu vyžadujúcu celoplošné spevnenie nažehlením. Ak sa pri odstránení fixačného papiera uvoľní polychrómia, treba ju opätovne upevniť k dielu. Ak to rozsah poškodenia dovoľuje, pri závesných obrazoch by mali byť preferované lokálne formy podlepenia v mieste prietrže pláten. Preventívne vykonávanie rentoaláže pláten v dobrom stave zachovania nie je prípustné.

28 BRAJER, I. *The Transfer of Wall Paintings: based on Danish experience*. London: Archetype Publications. ISBN 978-1-873132-43-2.

29 NICOLAUS, WESTPHAL, ref. 27, s. 141.

30 NICOLAUS, WESTPHAL, ref. 27, s. 141.

6. POSTUPNOSŤ REŠTAUROVANIA NÁRODNÝCH KULTÚRNYCH PAMIATOK A SPRIEVODNÉ DOKUMENTÁCIE

Reštaurátorská akcia predstavuje náročný proces, ktorý z hľadiska postupnosti možno rozdeliť do niekoľkých na seba nadväzujúcich fáz počnúc fázou zámeru cez fázy výskumu a realizácie až po ukončenie reštaurovania. O vydanie rozhodnutia o zámere na reštaurovanie národnej kultúrnej pamiatky žiada jej vlastník podľa § 33 ods. 2 a 3 pamiatkového zákona. Žiadosť adresovaná príslušnému KPÚ obsahuje údaje o kultúrnej pamiatke, údaje o vlastníkovi a taktiež vymedzenie a odôvodnenie zamýšľaného reštaurátorského zásahu. Je potrebné uvádzať aktuálny stav pamiatky, dôvod a cieľ reštaurovania. KPÚ požadujú reštaurátorský výskum aj na účely samotného stanovenia druhu obnovy. Príslušný KPÚ môže na základe výskumu s návrhom obnovy rozhodnúť o umelecko-remeselnej obnove, ktorá nemusí byť vykonaná členom Komory reštaurátorov (môže ju vykonať konzervátor – reštaurátor so stredoškolským alebo s vysokoškolským vzdelaním, prípadne špecialista na tradičné remeslá).

VÝSKUM A REALIZÁCIA REŠTAUROVANIA

Kvalifikovaná výskumná činnosť, ktorú možno vykonať po schválení zámeru na reštaurovanie KPÚ, je nevyhnutným základom pre samotnú realizáciu. Cieľom reštaurátorského výskumu je nadobudnutie čo možno najkomplexnejšieho poznania predmetu reštaurovania, ktoré umožní stanoviť optimálnu koncepciu reštaurovania a ktoré je spracované ako súčasť dokumentácie. Reštaurátorský výskum je vysoko odborná činnosť zameraná na analýzu a vyhodnotenie skúmaných výtvarných diel a prvkov, ktorá kombinuje umelecko-historické a technologické poznatky s exaktnými analýzami diela. Výskumná etapa má, podľa profesií zúčastnených na výskume, zväčša interdisciplinárny charakter. Okrem účasti historika a teoretika umenia, reštaurátora a archivára sa môžu uplatniť aj prírodovedné vedecké výskumné metódy z oblasti fyziky, chémie, petrografie a biológie.

Rozsah výskumu, spôsob jeho vykonania, ako aj otázky, ktoré má zodpovedať, sú určené v rozhodnutí o zámere na reštaurovanie. Štandardne ide o datáciu a vývoj diela s identifikáciou a vyhodnotením sekundárnych zásahov, základné umelecko-historické súvislosti, technológiu, rozsah a spôsob poškodenia. Výskum môže upresniť rozsah skúmaného diela, napr. v prípade nástenných malieb čiastočne alebo úplne prekrytých mladšími vrstvami náterov. Výskum tak môže priniesť cenné zistenia k prvkom doteraz prekrytým alebo známym len fragmentárne či z indícií.

Na základe sumáru informácií nadobudnutých výskumom je možné stanoviť koncepciu reštaurovania. Ide o formuláciu metodického prístupu k obnove pamiatky, ktorý poskytne predstavu o výslednej podobe pamiatky po obnove pri rešpektovaní jej hodnotového potenciálu. Pri stanovení metódy obnovy musia byť zohľadnené všetky osobitosti diela (princíp individuálneho prístupu), to znamená okrem materiálovej, technologickej a výtvarnej charakteristiky diela aj jeho stav a príčiny poškodenia; rozsah a kvalita mladších zásahov, zachovanie jeho estetickej integrity, ako aj širší kontext – väzba na architektúru, ktorej je súčasťou. Stanovenie koncepcie je kľúčovým krokom v procese reštaurovania, na ktorom má nosný podiel KPÚ ako metodický orgán.

Písomným výstupom z výskumu je správa z reštaurátorského výskumu, ktorá je súčasťou návrhu na reštaurovanie. Tento ako prvý stupeň reštaurátorskej dokumentácie spracováva reštaurátor ako prípravu reštaurovania pred realizačnými prácami. Návrh je zhrnutím všetkých dostupných informácií o pamiatke nadobudnutých v prípravnej fáze. Jeho štruktúru upravuje samostatná vyhláška.³¹ Okrem základných údajov obsahuje umelecko-historický opis a vyhodnotenie, reštaurátorský výskum s jeho vyhodnotením vrátane inventarizácie a vyhodnotenia sond, ak boli vykonané, vyhodnotenie stavu a definovanie pamiatkových hodnôt. Návrh by mal zodpovedať okrem iného rozsah zachovania pôvodných častí pamiatky, identifikovať a vyhodnotiť sekundárne dodatky a zásahy, analyzovať materiál a stanoviť technológiu. Z hľadiska nasledujúcich realizačných prác je v ňom predložená charakteristika reštaurátorského zásahu a návrh postupu a technológie reštaurovania. Štandardnou súčasťou je fotografická a prípadne grafická dokumentácia, ako aj úradné listiny – zámer na reštaurovanie a rozhodnutie KPÚ. V prípade, ak o tom rozhodol KPÚ v rozhodnutí o zámere na reštaurovanie, súčasťou materiálu je aj stanovisko Pamiatkového úradu SR k návrhu na reštaurovanie.

Návrh na reštaurovanie, o ktorom v ďalšom konaní rozhoduje KPÚ, je podkladom na realizačné práce. Materiál vyhodnotí z hľadiska stanovenej koncepcie obnovy, z hľadiska dodržania obsahových a formálnych náležitostí stanovených vyhláškou č. 253/2010 Z. z. a z hľadiska dodržania podmienok stanovených na vykonanie reštaurátorského výskumu v rozhodnutí o zámere na reštaurovanie.

³¹ Vyhláška č. 253/2010 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov v znení vyhlášky č. 231/2014 Z. z. (ďalej len vyhláška č. 253/2010 Z. z.).

V záujme zabezpečenia kontinuálneho priebehu reštaurátorskej akcie môže súčasne určiť ďalšie podmienky na výkon reštaurátorských prác (napr. doskúmanie určených prvkov alebo častí, koordináciu prác s inými prebiehajúcimi obnovnými prácami, časovú organizáciu prác, dokumentáciu vykonaných prác pre prípad nových skutočností alebo nepredpokladaného nálezu).

V prípade, že KPÚ stanovil (v rozhodnutí o zámere na reštaurovanie) podmienku doloženia stanoviska Pamiatkového úradu SR k návrhu na reštaurovanie, KPÚ vydá rozhodnutie až po tomto stanovisku (stanovisko je jedným z odborných podkladov na jeho rozhodovanie).³² KPÚ si jedno vyhotovenie návrhu na reštaurovanie ponechá na vykonávanie štátneho pamiatkového dohľadu (podľa § 33 ods. 10 pamiatkového zákona).

UKONČENIE REŠTAUROVANIA

Po reštaurátorskom zásahu reštaurátor spracováva dokumentáciu vykonaných reštaurátorských prác, ktorú je vlastník povinný do 60 dní od ukončenia reštaurovania odovzdať príslušnému KPÚ. Dokumentácia zaznamenáva priebeh reštaurátorskej realizácie a všetky skutočnosti, ku ktorým v procese reštaurovania došlo vrátane prípadných zmien oproti návrhu na reštaurovanie a nových poznatkov a zistení z priebehu reštaurovania. Súčasťou dokumentácie sú aj prípadné dodatočné výskumné správy. Z hľadiska zabezpečenia stavu obnovenj pamiatky reštaurátor určí režim jej ďalšieho užívania. Formálne aj obsahové náležitosti dokumentácie sú stanovené vyhláškou č. 253/2010 Z. z. Jej vyhodnotenie je v kompetencii KPÚ, ktorý k dokumentácii vydá rozhodnutie, v ktorom vlastníka zaviazá k dodržiavaniu odporúčaného režimu ďalšieho užívania pamiatky.

Reštaurátorskú dokumentáciu je potrebné systematicky archivovať, a to nielen z dôvodu dokumentačného, ale aj ako východiskový materiál pre možné budúce reštaurovanie pamiatky. Kvalifikovane spracovaná dokumentácia súčasne pomáha aj vývoju samotnej reštaurátorskej disciplíny (napr. preverením účinnosti technológií v časovom odstupe).

³² Pamiatkový úrad SR vydáva stanovisko na základe odborného posúdenia návrhu na reštaurovanie v Odbornej komisii pre reštaurovanie Pamiatkového úradu SR. Pre prípad predkladania reštaurátorských dokumentácií do komisie KPÚ Pamiatkový úrad SR v záujme zjednotenia praxe vypracoval v roku 2015 usmernenie, v ktorom upozorňuje, že stanovisko Pamiatkového úradu SR sa podľa § 5 ods. 2 písm. i) vyhlášky č. 253/2010 Z. z. vydáva len k návrhu na reštaurovanie a len ak je požiadavka na stanovisko uvedená v rozhodnutí o zámere na reštaurovanie. V ostatných prípadoch (teda ak stanovisko nie je uvedené v rozhodnutí o zámere na reštaurovanie alebo ak ide o posúdenie dokumentácie vykonaných reštaurátorských prác) Pamiatkový úrad SR vydáva posúdenie alebo vyjadrenie, a to podľa § 10 ods. 2 písm. m) pamiatkového zákona.

7. NEGATÍVNE PRÍPADY

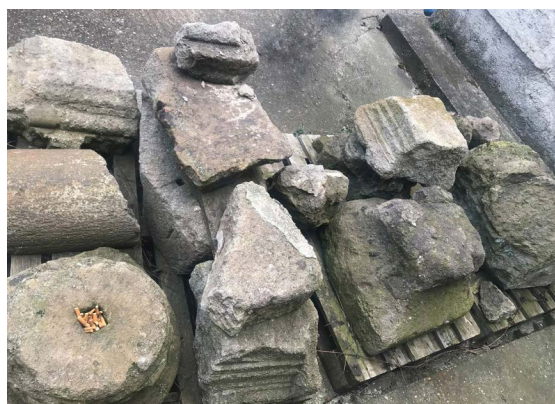
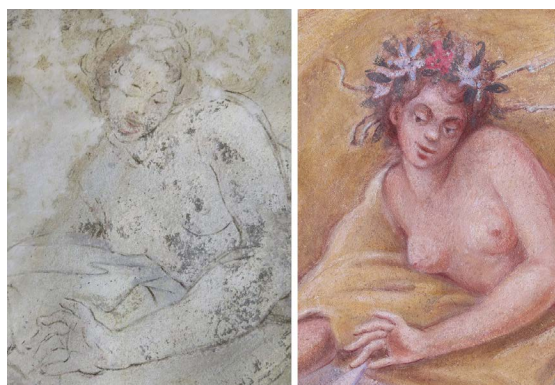
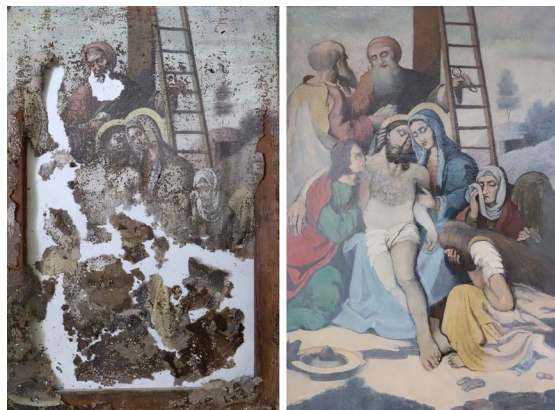
►► Obr. 12. Nezvlnádnú vizuálnu kompenzáciu chýbajúcich partií maľby a pokus o vylepšenie originálnych vrstiev premalbami.

►► Obr. 13. Ukážka nezvlnádnutého reštaurovania, resp. rekonštrukcie nástennej maľby z českého prostredia – Palác Clam-Gallas.

►► Obr. 14. Medializovaný prípad portálu Horného kostola Kalvárie v Banskej Štiavnici, ktorého kamenné články boli náhodne objavené v bratislavskej garáži. Niektoré prvky používali miestni obyvatelia ako popolník.

►► Obr. 15. Nástenné maľby z dielne Antona Schmidta v Kaplnke Sedembolestnej Panny Márie v Brhlovciach boli miestnymi obyvateľmi neprofesionálne premalované. Reverzibilita týchto premalieb je otázna.

- Odstraňovanie historicky hodnotných vrstiev len na základe ich mladšieho datovania. → V tomto ohľade platí zásada zachovania a prezentácie poslednej štýlovo hodnotnej vrstvy.
- Nekompletné a odborne nepostačujúce reštaurátorské dokumentácie. → Tieto by mali byť zhotovované podľa vyhlášky č. 253/2010 Z. z.
- Nedostatočné využitie chemicko-technologických výskumov a konzultácií s odborníkmi v oblasti konzervačnej vedy. → Tieto výskumy môžu pomôcť pri stanovení reštaurátorského postupu vrátane voľby materiálov (napr. pri chemickom odstraňovaní špecifických druhov premalieb a povrchových úprav). Zároveň treba pripomenúť, že reštaurovanie je príležitosťou na hĺbkový interdisciplinárny výskum a revidovanie umeleckohistorických poznatkov.
- Využívanie nevyhovujúcich materiálov a techník na účely reštaurovania. → Uvedené často súvisí s predchádzajúcim bodom.
- Estetické reštaurovanie, resp. snaha vylepšovať umelecké predmety nad rámec ich originality a autenticity, často s opačným výsledkom (obr. 12 – 13). → Tento spôsob reštaurovania fungoval ešte v 19. storočí a dodnes nachádzame izolované prípady jeho výskytu. Výsledky tohto prístupu sú často bizarné a narúšajú vnímanie pamiatok.
- Slabý dohľad zodpovedných reštaurátorov nad nimi zastrešovanými akciami. → Reštaurátorské akcie (najmä tie, ktoré sú realizované na inom než pôvodnom mieste určenia dotknutého objektu) nie sú zo strany odborných pracovníkov KPÚ kontrolovateľné tak ľahko ako reštaurovanie in situ. Mimo kontrolných dní sa príslušní pracovníci spoliehajú na profesionalitu zodpovedných reštaurátorov – garantov akcií. Poznáme však prípady, keď táto profesionalita zlyhala (obr. 14).³³
- Nekoncepčná analytická prezentácia nových objavov. → Tieto by mali byť stále konzultované s odbornými pracovníkmi príslušného KPÚ. Neplatí téza, že akýkoľvek objav (objekt či fragment s parametrami výtvarnej súčasti architektúry) musí byť automaticky obnovovaný na úkor mladšej vrstvy.
- Neprofesionálne (domáce) opravy výtvarne hodnotných objektov bez dodržania platnej legislatívy (obr. 15). → K týmto dochádza často z núdze, keď si vlastník pamiatky nie je schopný dovoliť obnovu pre jej finančnú, časovú a administratívnu náročnosť (napr. v prípade manažmentu čerpania grantových prostriedkov).

33 Bod 8 Etického kódexu.

8. PREHĽAD LEGISLATÍVNEHO RÁMCA BLIŽŠIE UPRAVUJÚCEHO ČINNOSŤ REŠTAUROVANIA NA SLOVENSKU

Reštaurovanie výtvarných súčastí architektúry, ktorými sú rovnako ako v prípade voľného výtvarného umenia diela sochárske, maliarske a umelecko-remeselné, sa riadi tými istými postupmi a legislatívou ako reštaurovanie samostatných pamiatok výtvarného charakteru. Vyplýva to z toho, že výtvarné súčasti architektúry nielen že významným spôsobom zhodnocujú architektúru, ale samé vykazujú autonómne, často význačné výtvarné hodnoty, ktoré oprávňujú klásť zvýšené nároky na ich obnovu. Reštaurovanie týchto prvkov má súčasne svoje špecifiká vyplývajúce z toho, že ich stav je často ovplyvnený stavom objektu, ktorého sú súčasťou. V prípadoch narušeného stavu objektu je reštaurovanie jeho výtvarných súčastí podmienené sanáciou objektu, pričom je nutná vzájomná, často náročná koordinácia prác.

Výkon reštaurovania upravujú tri základné legislatívne dokumenty: pamiatkový zákon, vyhláška č. 253/2010 Z. z. a zákon o Komore reštaurátorov. Proces reštaurovania súčasne prebieha v režime správneho konania podľa zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov. Tieto normy vytvárajú právny rámec pre kvalifikovaný výkon reštaurátorskej činnosti.

Z právneho hľadiska je reštaurovanie definované v dvoch legislatívnych dokumentoch. Podľa pamiatkového zákona reštaurovanie kultúrnej pamiatky alebo jej časti je osobitným druhom obnovy (podľa § 33 ods. 1). Podľa zákona o Komore reštaurátorov, ktorý definuje aj cieľ reštaurovania, sa ako reštaurátorská činnosť rozumie špecifická výtvarná činnosť, ktorá je súhrnom vykonávaných prác na kultúrnych pamiatkach alebo zbierkových predmetoch, ktoré sú výtvarnými dielami maliarskeho, sochárskeho alebo úžitkového umenia.

Cieľom reštaurovania je čo najväčšie zamedzenie hmotného úpadku diela a sprístupnenie jeho duchovnej, obsahovej hodnoty, a to pri najvyššej miere rešpektovania pôvodnosti a fyzikálnej, historickej a estetickej celistvosti hmotnej podstaty i výtvarnej formy diela. Reštaurovanie zahŕňa najmä výskum diela, jeho konzerváciu, interpretáciu estetickej hodnoty diela a dokumentáciu (podľa § 4 ods. 1). Predmetom reštaurovania sú teda diela výtvarného umenia vrátane umeleckých remesiel, tzn. aj výtvarné súčasti architektúry.

Zákon o Komore reštaurátorov upravil aj podmienky na výkon reštaurátorskej činnosti a vymedzil okruh osôb, ktoré môžu vykonávať reštaurovanie kultúrnych pamiatok a ktorými môžu byť len reštaurátori zapísaní v zozname členov komory, ak osobitný predpis (ktorým je v odvolávkach uvedený pamiatkový zákon) neustanovuje inak (pozri ďalej). Zákon súčasne stanovil kvalifikačné predpoklady na výkon reštaurovania (povinné vzdelanie a odbornú prax). Tým, že komora v zmysle zákona má dbať na odborný výkon reštaurovania a zaručovať odbornosť svojich členov, vytvoril zákon predpoklady na zabezpečenie kvalifikovaného reštaurovania.

Pamiatkový zákon ustanovením § 33 ods. 7 nadviazal na zákon o Komore reštaurátorov, pričom okruh subjektov oprávnených vykonávať reštaurovanie (členov Komory reštaurátorov) doplnil o vysokú školu v rámci študijného programu reštaurátorská tvorba uskutočňovaného v študijnom odbore reštaurátorstvo (Vysoká škola výtvarných umení, ktorá má už od roku 1979 samostatnú katedru reštaurovania). Pamiatkový zákon súčasne upravil postup a podmienky výkonu reštaurovania a stanovil práva a povinnosti subjektov vstupujúcich do procesu reštaurovania, pričom Pamiatkový úrad SR a KPÚ disponujú právomocami vyplývajúcimi im z postavenia špecializovaného orgánu štátnej správy na ochranu pamiatkového fondu. Vykonávacia vyhláška zase ustanovila niektoré podrobnosti o vykonávaní reštaurátorských prác a o oboch stupňoch reštaurátorskej dokumentácie.³⁴

V rámci Pamiatkového úradu SR je na posudzovanie závažných otázok súvisiacich s reštaurovaním zriadená Odborná komisia pre reštaurovanie Pamiatkového úradu SR, ktorá bola ustanovená v záujme prehĺbenia kvality odbornej činnosti a výkonu štátnej správy v oblasti reštaurovania. Komisia je poradným orgánom generálneho riaditeľa Pamiatkového úradu SR a riaditeľov KPÚ a jej závery a stanoviská sú jedným z odborných podkladov na výkon štátnej správy. Náplňou komisie je predovšetkým posudzovanie a hodnotenie reštaurátorských prác a jednotlivých stupňov reštaurátorskej dokumentácie vrátane hodnotenia metodologickej, výskumnej, výtvarnej a technologickej úrovne prípravy a výsledkov reštaurátorských prác. Komisia súčasne vydáva písomné stanoviská Pamiatkového úradu SR k návrhom na reštaurovanie v zmysle § 5 ods. 2 písm. i) vyhlášky č. 253/2010 Z. z.

Výskumnú zložku reštaurovania zabezpečuje v štruktúre Pamiatkového úradu SR Odbor konzervačnej vedy, a to aj pre externých zadávateľov.

34 Vyhláška č. 253/2010 Z. z.

Výkon reštaurovania v rámci Pamiatkového úradu SR ešte donedávna (do roku 2019) zabezpečovali Oblastné reštaurátorské ateliéry, ktoré boli zriadené ešte v roku 1981. Samotný postup reštaurátorského procesu a práva a povinnosti zúčastnených osôb upravuje § 33 pamiatkového zákona. O tom, či pôjde o reštaurovanie alebo o obnovu vykonávanú podľa § 32 pamiatkového zákona, rozhoduje KPÚ. Špecifikum reštaurátorskej obnovy výtvarných súčastí architektúry vyplýva z toho, že tieto diela a prvky nemôžu byť ošetrované bežnými stavebno-remeselnými technikami, ale si vzhľadom na svoje historicko-výtvarné hodnoty vyžadujú citlivý a špecializovaný zásah reštaurátora. Okrem toho sa postupne ujíma trend vyššej náročnosti na odborné ošetrovanie aj niektorých historických stavebných prvkov (historické omietky, kamenné články, dlažby, sklo a pod.), zvlášť v prípade ich ojedinelého výskytu.

MEDZINÁRODNÉ DOKUMENTY

- *Aténska charta pre reštaurovanie historických pamiatok*, Atény 1931.
- *Benátska charta o ochrane a obnove pamiatok a pamiatkových sídiel*, Benátky 1964.
- *Charta z Burry – Austrálsky ICOMOS o ochrane miest kultúrneho významu*, Burra 1979.
- *Florentská charta – Historické záhrady*, Florencia 1982.
- *Dokument o autentícite*, Nara 1994.
- *Charta ICOMOS – zásady pre analyzovanie, ochranu a stavebnú obnovu architektonických pamiatok*, Zimbabwe 2003.

LEGISLATÍVA SR

- Zákon č. 200/1994 Z. z. o Komore reštaurátorov a o výkone reštaurátorskej činnosti jej členov v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.
- Vyhláška č. 253/2010 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov v znení vyhlášky č. 231/2014 Z. z.
- Výnos Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. MK-2544/2015-110/11648 o podrobnostiach vykonávania základných odborných činností v múzeách a v galériách a o evidencii predmetov kultúrnej hodnoty.

TECHNICKÉ NORMY

- STN EN 15757: 2010, *Konzervovanie kultúrneho majetku. Požiadavky na teplotu a relatívnu vlhkosť na obmedzenie mechanického poškodenia v organických hygroskopických materiáloch spôsobeného podnebí.*
- STN EN 15758: 2010, *Konzervovanie kultúrneho majetku. Postupy a zariadenia na meranie teplôt ovzdušia a povrchov objektov.*
- STN EN 15759-1: 2012, *Konzervovanie kultúrneho majetku. Vnútorne prostredie. Časť 1: Pokyny na vykurovanie kostolov, kaplniek a iných priestorov pre miesta uctievania.*
- STN EN 15759-2: 2018, *Ochrana kultúrneho dedičstva. Vnútorne prostredie. Časť 2: Ventilácia na ochranu kultúrnych budov a zbierok.*
- STN EN 15801: 2010, *Konzervovanie kultúrneho majetku. Skúšobné metódy. Stanovenie nasiakavosti vody kapilaritou.*
- STN EN 15803: 2010, *Konzervovanie kultúrneho majetku. Skúšobné metódy. Stanovenie priepustnosti vodnej pary.*
- STN EN 15886: 2010, *Konzervovanie kultúrneho majetku. Skúšobné metódy. Meranie farby povrchov.*
- STN EN 15898: 2023, *Ochrana kultúrneho dedičstva. Základné pojmy a definície.*
- STN EN 15946: 2011, *Konzervovanie kultúrneho majetku. Zásady balenia pri preprave.*
- STN EN 15999-1: 2014, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Pokyny na zabezpečenie parametrov prostredia. Odporúčania pre vitríny používané na vystavovanie a ochranu kultúrneho dedičstva. Časť 1: Všeobecné požiadavky.*
- STN EN 16085: 2012, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Metodika odoberania vzoriek z materiálov tvoriacich kultúrne dedičstvo. Všeobecné pravidlá.*
- STN EN 16095: 2012, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Zaznamenávanie stavu hnutelného kultúrneho dedičstva.*
- STN EN 16096: 2012, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Sledovanie stavu a správa o nehnuteľnom kultúrnom dedičstve.*
- STN EN 16141: 2013, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Pokyny na zabezpečenie podmienok prostredia. Otvorené skladovacie priestory: definície a charakteristika priestorov so zbierkami, určených na ochranu a správu kultúrneho dedičstva.*
- STN EN 16242: 2013, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Postupy a prístroje na meranie vlhkosti vzduchu a výmeny vlhkosti medzi ovzduším a kultúrnym majetkom.*

- STN EN 16302: 2013, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Skúšobné metódy. Meranie nasiakavosti vody rúrkovou metódou.*
- STN EN 16322: 2015, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Skúšobné metódy. Stanovenie vlastností pri vysúšaní.*
- STN EN 16455: 2015, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Stanovenie solí rozpustných v prírodnom kameni a podobných materiálov používaných v kultúrnom dedičstve.*
- STN EN 16515: 2015, *Starostlivosť o kultúrne dedičstvo. Pokyny na charakterizovanie prírodného kameňa používaného v kultúrnom dedičstve.*
- STN EN 16572: 2015, *Ochrana kultúrneho dedičstva. Slovník technických termínov týkajúcich sa mált na murovanie, vonkajších a vnútorných omietok používaných v kultúrnom dedičstve.*
- STN EN 16581: 2015, *Ochrana kultúrneho dedičstva. Povrchová ochrana poréznych anorganických materiálov. Laboratórne metódy na hodnotenie účinku vodu odpudzujúcich (hydrofóbnych) výrobkov.*
- STN EN 16648: 2015, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Metódy dopravy.*
- STN EN 16682: 2017, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Metódy na meranie obsahu vlhkosti alebo vody v materiáloch, ktoré tvoria hnutelné aj nehnuteľné kultúrne dedičstvo.*
- STN EN 16782: 2016, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Čistenie pórovitých anorganických materiálov. Techniky čistenia laserom.*
- STN EN 16790: 2018, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Integrované manažérstvo hubenia škodcov pri ochrane kultúrneho dedičstva.*
- STN EN 16853: 2023, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Proces konzervácie. Rozhodovanie, plánovanie a implementácia.*
- STN EN 16893: 2018, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Špecifikácie pre umiestnenie, výstavbu a úpravu budov alebo miestností určených na uchovávanie alebo využívanie zbierok kultúrneho dedičstva.*
- STN EN 17036: 2018, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Umelé starnutie simulovaným slnečným žiarením povrchu neupravených alebo upravených poréznych anorganických materiálov.*
- STN EN 17114: 2019, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Povrchová ochrana pre porézne anorganické materiály. Technické a chemické tabuľky výrobkov odpudzujúcich vodu.*
- STN EN 17121: 2020, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Historické drevené štruktúry. Usmernenia pre hodnotenie na mieste.*
- STN EN 17138: 2019, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Metódy a materiály na čistenie poréznych anorganických materiálov.*
- STN EN 17187: 2020, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Charakterizácia malty pre potreby zachovania kultúrneho dedičstva.*
- STN EN 17429: 2020, *Ochrana kultúrneho dedičstva. Obstarávanie služieb a diel na ochranu kultúrneho dedičstva.*
- STN EN 17488: 2021, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Postup analytického vyhodnotenia a výberu metód čistenia pre pórovité anorganické materiály používané v kultúrnom dedičstve.*
- STN EN 17543: 2021, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Dokončenie vybudovaného dedičstva. Vyšetrovanie a dokumentácia.*
- STN EN 17655: 2022, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Stanovenie absorpcie vody metódou kontaktnej špongie.*
- STN EN 17820: 2023, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Špecifikácie pre správu hnutelných zbierok kultúrneho dedičstva.*
- STN P CEN/TS 17135: 2021, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Všeobecné termíny popisujúce zmenu objektov.*

9. ODPORÚČANÁ ODBORNÁ LITERATÚRA

BAKOŠ, J. *Intelektuál a pamiatka*. Bratislava: Kalligram, 2004. ISBN 8071496103.

BAUEROVÁ, Z. *Proti času: konzervovanie-reštaurovanie v Československu 1918-1971*. Praha: Vysoká škola umělec-koprůmyslová, 2015. ISBN 978-80-87989-05-0.

CATHER, S. *The Conservation of Wall Paintings*. London: Getty Conservation Institute, 1987. ISBN 0-89236-162-X.

CÓNOVÁ, I., LACKOVÁ, D., et al. *Terminologický slovník unifikovaných názvov urbanizmu, architektúry a nehnuteľných výtvarných diel*. Bratislava: Pamiatkový ústav Bratislava, 1999.

GIRSA, V., HANZL, M. *Typologie obnovy*. Praha: České vysoké učení technické, 2011. ISBN 978-80-01-04770-5.

GOWING, R., PENDER, R. *All Manner of Murals: The History, Techniques and Conservation of Secular Wall Paintings*. London: Archetype Publications Ltd, 2007. ISBN 978-1904982111.

HOŠEK, J., MUK, J. *Omítky historických staveb*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-23349-X.

IŽVOLT, P. *Údržba historických stavieb: Príručka pre preventívnu údržbu nehnuteľných pamiatok – skúsenosti z projektu Pro Monumenta*. Bratislava: Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2017. ISBN 978-80-89175-76-5.

Konzervace a restaurování kulturního dědictví z pohledu mezinárodní etiky. Metodický list: odborný seminář. Brno: Technické muzeum, 1995. ISBN 80-901880-2-8.

KOPECKÁ, I., NEJEDLÝ, V. *Průzkum historických materiálů: analytické metody pro restaurování a památkovou péči*. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-1060-9.

KOPECKÁ, I., SVOBODOVÁ, E. *Metody průzkumu historických materiálů*. Praha: Grada Publishing, 2019. ISBN 978-80-271-2240-0.

KUBIČKA, R., ZELINGER, J. *Výkladový slovník malířství, grafiky a restaurátorství*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-9046-7.

MAXOVÁ, I., NOVÁK, P., PACÁKOVÁ, M. *Péče o architektonické dědictví. Sborník prací: vybrané kapitoly k tématu péče o stavební a umělecké památky. II. díl*. Praha: Idea servis, 2008. ISBN 978-80-85970-62-3.

ŘÍHOVÁ, V. *Sgraffito 16. – 20. století: výzkum a restaurování*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2009. ISBN 978-80-7395-228-0.

ŠTULC, J., MAXOVÁ, I., SUCHOMEL, M. *Péče o kamenné sochařské a stavební památky*. Praha: Státní ústav památkové péče, 1998. ISBN 80-902305-9-8.

VOJTĚCHOVSKÝ, J. *Sgraffito in Change*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2022. ISBN 978-80-7560-423-1.

10. ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- Benátska charta o ochrane a obnove pamiatok a pamiatkových sídiel, Benátky 1964* [online]. Bratislava: ICOMOS, 2002. Dostupné na: https://www.pamiatky.sk/content/data/File/ICOMOS/3_BENATKY_charta_1964.pdf
- BRAJER, I. *The Transfer of Wall Paintings: based on Danish experience*. London: Archetype Publications, 2002. ISBN 978-1-873132-43-2.
- BRANDI, C. *Teorie restaurování*. Kutná Hora: Tichá Byzanc. 2000. ISBN 80-86359-03-4.
- Dokument o autenticite, Nara 1994* [online]. Bratislava: ICOMOS, 2002. Dostupné na: <https://www.pamiatky.sk/Content/Data/File/ICOMOS/Nara.pdf>
- DVOŘÁKOVÁ, V., HUSOVSKÁ, L. (ed.). *Ochrana kultúrneho dedičstva v medzinárodných dokumentoch ICOMOS. I. diel – charty a odporúčania*. Bratislava: Kontakt plus, 2002. ISBN 80-88855-45-4.
- ĎOUBAL, J. *Úvod do restaurování kamenných památek*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2023. ISBN 978-80-7560-475-0.
- Etický kódex reštaurátora v znení zmien a doplnkov schválených valným zhromaždením dňa 29. 11. 2010 a 14. 5. 2012* [online]. Bratislava: Komora reštaurátorov, 1994 [cit. 8. decembra 2022]. Dostupné na: <https://www.restauro.sk/wp-content/uploads/2015/04/eticky-kodex-restauratora.pdf>
- HILL STONER, J., RUSHFIELD, R. *The Conservation of Easel Paintings*. London: Routledge, 2012. ISBN 978-0-7506-8199-5.
- MUÑOZ VIÑAS, S. *Současná teorie konzervování*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2015. ISBN 978-80-7395-931-9.
- NICOLAUS, K., WESTPHAL, C. *The Restoration of Paintings*. Köln: Könemann, 1999. ISBN 3-89508-922-2.
- ODDY, W. A., CARROLL, S. *Reversibility – Does it Exist?* London: British Museum Press, 1999. ISBN 0-86159-135-6.
- SLÁNSKÝ, B. *Technika malby I. Malířský a konzervační materiál*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1953.
- SLÁNSKÝ, B. *Technika malby II. Průzkum a restaurování obrazů*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956.
- SLÁNSKÝ, B. *Technika v malířské tvorbě*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1976. ISBN 04-316-76.
- STN EN 15898: 2023, *Ochrana kultúrneho dedičstva. Základné pojmy a definície*.
- STN EN 16085: 2012, *Starostlivosť o zachovanie kultúrneho dedičstva. Metodika odoberania vzoriek z materiálov tvoriacich kultúrne dedičstvo. Všeobecné pravidlá*.
- ŠEVČÍKOVÁ, E. *Reštaurovanie na Slovensku v minulosti a v súčasnosti* [online]. Bratislava: Profil slovenskej kultúry, n. d. Dostupné na: <https://profil.kultury.sk/sk/restaurovanie-na-slovensku-v-minulosti-a-v-sucasnosti/>
- Vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 253/2010 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov v znení vyhlášky č. 231/2014 Z. z.*

11. ZOZNAM OBRAZOVEJ A FOTOGRAFICKEJ PRÍLOHY

Úvodný obrázok. Evanjelický kostol v Štítniku, stredoveké nástenné maľby ako výtvarná súčasť architektúry. Zdroj: Odbor digitalizácie a grafickej dokumentácie Pamiatkového úradu SR.

Obr. 1. Infračervená reflektografia (900 – 1 700 nm) nástennej maľby z Evanjelického kostola v Štítniku umožňuje pozorovať podkresbu, ktorú možno porovnávať s analogickými prácami a využiť ju ako argument na stanovenie dielenských súvislostí. Zdroj: Odbor konzervačnej vedy Pamiatkového úradu SR.

Obr. 2. Pričné rezy zaliatych vzoriek polychrómie pripravené na elektrónovú mikroskopiu. Zdroj: archív autora.

Obr. 3. Práškové vzorky na uhlíkovej páske. Zdroj: archív autora.

Obr. 4. Ukážka sondážneho výskumu. Zdroj: súkromný archív autora.

Obr. 5. Optická mikroskopia mikronábrusu polychrómie na drevenej podložke. Zdroj: Odbor konzervačnej vedy Pamiatkového úradu SR.

Obr. 6. Punktovaná retuš. Zdroj: archív autora.

Obr. 7. Čiarkovaná retuš *tratteggio*. Zdroj: archív autora.

Obr. 8. Čiarkovaná retuš, chromatická selekcia. Zdroj: archív autora.

Obr. 9. Čiarkovaná retuš, zlatá selekcia. Zdroj: archív autora.

Obr. 10. Ukážka lokálnej retuše. Zdroj: Web umenia.

Obr. 11. Demonštrácia použitia transferovej techniky *strappo*. Autor: Mariani Affreschi.

Obr. 12. Nevládnutá vizuálna kompenzácia chýbajúcich partií maľby a pokus o vylepšenie originálnych vrstiev premalbami. Zdroj: Banskobystrický samosprávny kraj.

Obr. 13. Ukážka nezvládnutého reštaurovania, resp. rekonštrukcie nástennej maľby z českého prostredia – Palác Clam-Gallas. Autor: Jana Zapletalová.

Obr. 14. Medializovaný prípad portálu Horného kostola Kalvárie v Banskej Štiavnici, ktorého kamenné články boli náhodne objavené v bratislavskej garáži. Niektoré prvky používali miestni obyvatelia ako popolník. Autor: Zuzana Tahy.

Obr. 15. Nástenné maľby z dielne Antona Schmidta v Kaplnke Sedembolestnej Panny Márie v Brhlovciach boli miestnymi obyvateľmi neprofesionálne premalované. Reverzibilita týchto premalieb je otázna. Zdroj: archív autora.

PLÁN [OBNOVY]

B. Metodika princípov rozhodovania Pamiatkového úradu SR vo veciach stavebnotechnického /alebo reštaurátorského/ zásahu

Časť 6. Reštaurovanie výtvarných súčastí architektúry

REŠTAUROVANIE VÝTVARNÝCH SÚČASTÍ ARCHITEKTÚRY

AUTORI METODIKY

Patrik Farkaš
Ingrid Gajdošová

ODBORNÍ RECENZENTI

Vladimír Majtan
Martin Horáček
Jozef Jarkovský

REDAKCIA

Martin Neumann

JAZYKOVÉ ÚPRAVY

Mária Bartoš

GRAFICKÁ ÚPRAVA

Alexandra Ištvánová

VYDAL

Pamiatkový úrad Slovenskej republiky
Cesta na Červený most 6, 814 06 Bratislava

Vydanie prvé
© 2023

www.pamiatky.sk